

Інформаційна і національна безпека

УДК 342.951

ГОРУН О.Ю., головний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0447-1729>.

ПРОТИДІЯ ВОРОЖІЙ МЕДІА-ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто загрози в інформаційній сфері, які поширює РФ. Розкрито механізми функціонування російської пропаганди як складової інформаційної політики держави-агресора. Акцентовано увагу на тематичних нарративах проросійських телеграм каналів та риторичі російських пропагандистів. Узагальнено досвід держав ЄС та США щодо боротьби з російською пропагандою. Деталізовано зміст та напрями російської пропаганди у світових масштабах щодо проведення антиукраїнської інформаційної кампанії. Визначено мету та завдання пропагандистської діяльності РФ в інформаційній війні проти України. Розкрито ідеологічне підґрунтя мотивації росіян у війні проти України та особливості тактики інформаційного супроводу російської медіа пропаганди. Визначено завдання Служби безпеки України в інформаційній сфері, зокрема, щодо протидії російській пропаганді. Узагальнено результати роботи спецслужби у вказаному напрямку. Окреслено новели вітчизняного законодавства щодо анулювання ліцензій та скасування реєстрацій медіа, які пов'язані з Російською Федерацією. Деталізовано шляхи удосконалення Служби безпеки України з метою блокування поширення у мас-медіа та у вітчизняному інформаційному просторі російської деструктивної пропагандистської діяльності на шкоду державним інтересам.

Ключові слова: державна інформаційна політика, медіа пропаганда, дезінформація, мас-медіа, спецслужба, інформаційна безпека, вітчизняний інформаційний простір, інформаційні загрози, деструктивні інформаційні матеріали, колаборанти, військові злочини, фейк, блекаут.

Summary. The threats in the information sphere spread by the Russian Federation are considered. The mechanisms of the functioning of Russian propaganda as a component of the information policy of the aggressor state are revealed. Attention is focused on the thematic narratives of pro-Russian telegram channels and the rhetoric of pro-Russian propagandists. The experience of the EU and the USA in combating Russian propaganda is summarized. The content and directions of Russian propaganda on a global scale regarding the anti-Ukrainian information campaign are detailed. The goal and task of the propaganda activity of the Russian Federation in the information war against Ukraine is defined. The ideological basis of the motivation of the Russians in the war against Ukraine and the peculiarities of the tactics of the information support of the Russian media propaganda are revealed. The tasks of the Security Service of Ukraine in the information sphere have been defined, in particular with regard to countering Russian propaganda. The results of the work of the special service in the indicated direction are summarized. Amendments to domestic legislation aimed at canceling licenses and registrations of media related to the Russian Federation are outlined. The directions of improvement of the Security Service of Ukraine in order to block the spread of Russian destructive propaganda activities aimed at the detriment of state interests in the mass media and in the domestic information space are detailed.

Keywords: state information policy, media propaganda, disinformation, mass media, special service, information security, domestic information space, information threats, destructive information materials, collaborators, war crimes, fake, blackout.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року РФ віроломно напала на Україну, а героїчна та запекла боротьба за свободу, незалежність та територіальну цілісність нашої держави проти російських окупантів триває вже майже рік. З початку повномасштабної війни інформаційна діяльність основних російських мас-медіа, зокрема телеканалів, була спрямована на підбурювання до національної ворожнечі, агресивних настроїв, пропаганду війни і створення атмосфери ненависті до українського народу. У своїх сюжетах і програмах російські медіа виправдовують, підбурюють і сприяють скоєнню російськими військовими воєнних злочинів, терористичних актів, злочинів проти людяності, порушенню основоположних прав людини.

На фоні постійних та зухвалих ракетних обстрілів громадської та житлової забудови, об'єктів критичної інфраструктури та інших актів терористичної спрямованості, російська військова машина використовує різноманітні інформаційно-психологічні операції з метою поширення дезінформації та фейків у медіа просторі, залякування громадськості з метою досягнення ефекту розповсюдження панічних настроїв та страху. Російська Федерація для реалізації власних амбіційних стратегічних цілей в Україні використовує свої сили та засоби в інформаційній сфері.

Російська пропаганда та дезінформація була і залишається важливою складовою агресивної політики РФ і війни проти України. Також спеціальні служби окремих іноземних держав, зокрема РФ, продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовувати організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб для зміцнення інфраструктури впливу, у тому числі й з використанням пропагандистського інформаційного впливу.

Паралельно із цим, стратегічною метою політичного керівництва РФ також є нагнітання інформаційної істерії, масштабування та поширення російської пропаганди, проросійської ідеології “освободителів” світу від фашизму. При цьому потоки пропаганди та дезінформації постійно збільшуються, набираючи шалених обертів, що провокує удосконалення системи запобіжних заходів з використанням інституційних та правових механізмів з протидії таким деструктивним проявам. Це вимагає консолідації зусиль складових сектора безпеки і оборони України, посилення спроможностей щодо подолання й нівелювання російської інформаційної експансії, особливо в умовах правового режиму військового стану.

Результати аналізу наукових публікацій. Проблемні питання протидії поширенню російської пропаганди та дезінформації досліджували у своїх працях такі вчені, як: Гурковський В. [3], Кост І. [4], Коруц У. [5], Марущак А. [6], Мережко О. [7], Новицький В. [8], Панченко О. [9], Ткачук Т. [10] та інші. Проте висвітлення особливостей протидії російській медіа пропаганді в умовах правового режиму військового стану та діяльності вітчизняної спецслужби у цій сфері зазначені автори предметно не розглядали, що підкреслює актуальність цієї наукової статті.

Метою статті є визначення ролі та значення діяльності Служби безпеки України щодо протидії медіа пропаганді, яку поширює РФ, її прихильники й поплічники в умовах активної фази військових дій на території України. Визначено шляхи удосконалення нормативно-правового забезпечення держави у сфері мінімізації та припинення російської медіа пропаганди через призму діючих норм та положень Стратегії інформаційної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. В умовах правового режиму військового стану та ведення бойових дій на території нашої держави, залишається високим рівень зовнішніх загроз у вітчизняному інформаційному просторі, викликаних активною інформаційно-

пропагандистською експансією за задумом військово-політичного керівництва РФ. Зокрема, здійснюються спроби через інформаційну сферу впливати на політичні та соціально-економічні процеси в нашій державі, підривати авторитет легітимної української влади з метою деморалізації суспільства та посилення невдоволень та протестних настроїв, сіяти страх та побоювання серед населення України з метою досягнення апогею кінцевої мети – капітуляції України.

Проведення російських інформаційних спецоперацій не просто посилюють соціальну напругу та негативно впливають на свідомість пересічених громадян. Як засвідчує наявний практичний багаторічний досвід, системне їх застосування потенційно може посилити ризики сепаратизму, активізації насильницьких дій та загального послаблення держави на фоні зростання криміналу. Протидія інформаційним загрозам – завдання складне й досить делікатне. Втручання у сферу масових комунікацій потребує збереження балансу між захистом основ національної безпеки, з одного боку, та дотриманням стандартів свободи слова, з іншого. Будь-які рішення держави з питань інформаційної політики мають не лише спиратися на правову основу, а й бути суспільно легітимними. Зрозуміло, що простіше протидіяти інформаційним операціям, які ведуться безпосередньо з території чи юрисдикції країни-агресора. Хоча навіть тут, як з'ясувалося, наша держава може добитися відключення трансляції російських телеканалів у кабельних мережах, але ті ж канали доступні через смарт-телевізори чи супутникові антени. Що стосується анонімних телеграм-каналів, то тут самих скарг на поширення фейкової інформації виявилось замало для їх блокування, хоча ця тематика має перебувати у фокусі прискіпливої уваги правоохоронних органів.

Також російською стороною в умовах військового протистояння та активної фази військових та бойових дій, активно впроваджуються маніпуляційні технології розміщення в мережі Інтернет та ЗМІ тенденційної інформації, поширення якої спрямоване на місцеве населення на окупованих територіях, мешканців підконтрольних українській владі територій, громадян РФ та міжнародної спільноти. Одним із сучасних засобів, які використовує РФ, є трансляція та поширення російської пропаганди у пунктах видачі гуманітарної допомоги.

Антиукраїнська інформаційна кампанія функціонально реалізується російською стороною за низкою напрямів, якими передбачаються такі наративи: Україна всупереч міжнародному гуманітарному праву здійснює ракетні удари по суверенній території РФ; Херсон – це Росія; Україна відмовляється від переговорів з РФ та не шукає компромісів з метою скорішого припинення війни; відбувається значне покращення життя та побуту українських громадян на окупованих територіях, у тому числі й завдяки гуманітарній допомозі РФ; Україна не захищає своїх громадян та не шукає для цього навіть будь-яких можливостей; триває “добровільна” паспортизація українських громадян виключно за їх бажанням на окупованих територіях тощо. Навіть у РНБО України експерти дійшли висновку, що російська пропаганда активно просуває тему переговорів, а ці заяви спрямовані на західну аудиторію для того щоб продемонструвати світу, що Україна не бажає припинити війну. Заяви щодо проведення переговорів звучать досить гучно, проте РФ наполягає аби переговори відбулися саме на їхніх умовах.

Значна роль при цьому відводиться російській пропаганді здебільшого з агресивною риторикою та екстремістськими закличками на межі істерики. Не вдаючись в обґрунтування, у жовтні 2022 року російська пропаганда звинуватила Україну в підриві Кримського мосту і визначила цю подію як “терористичний акт”. Потім змалювала масований удар як “адекватну відповідь”. Як докази досягнення мети акту помсти, пропагандисти мусували інформацію про ураження об'єктів енергосистеми України та

тимчасових перебоїв в електро- та водопостачанні в Києві та регіонах, а також поширювали вигадки про влучання ракет у будівлі державних органів. Крім того, вони намагалися створити враження, що в Україні внаслідок обстрілів здійнялася паніка.

Щоб підкріплювати у росіян ілюзію їхньої невинності під час проведення повномасштабної війни, РФ випускає на сцену своїх пропагандистів. З метою поширення деструктивної інформації найбільшу активність проросійські блогери та пропагандисти демонструють у своїх телеграм – каналах (Соловйов, Гіркін, Маргарита Симоньян, Холмогоров, Захар Прилепін, Скабєєва) та використовуються державні медіа ресурси РФ (Телеграм-канал російського пропагандистського конгломерату РІА “Новости”, “ТАСС”, “ZVEZDANEWS”, RT). Російські пропагандисти вже впродовж багатьох років фактично підбурюють до вчинення геноциду проти українського народу, дегуманізуючи цілий народ та закликаючи фактично до його фізичного знищення. Основний наратив, який озвучується у медійному просторі російськими пропагандистами – українці не мають права на життя та саме український народ винний у всіх злочинах. За таких умов російських пропагандистів жодним чином не можна вважати справжніми журналістами, оскільки останні здійснюють деструктивну пропаганду.

Враховуючи викладене, можливо зробити висновок, що в сучасних реаліях триває інформаційна війна між Україною та державою-агресором, як комплекс заходів, постійно здійснюваних урядовими та неурядовими організаціями Росії та України в інформаційному просторі України, РФ, інших країн та міжнародних організацій, спрямованих на отримання стратегічно-політичних переваг шляхом деморалізації або введення в оману супротивника. Важливим напрямом у цій війні є російська пропагандистська діяльність.

Метою пропагандистської діяльності РФ в інформаційній війні є послаблення міжнародних позицій України, української державності, в тому числі внесення розколу між різними державними інституціями і суспільством, між владою і армією, між армією і знову ж таки суспільством, між владою і суспільством. Це все спрямовано на послаблення, насамперед, українського оборонного потенціалу.

Ще одним напрямком ворожої пропаганди є анонсування твердження про те, що після надходження в Україну наступального озброєння, воно буде розкрадене. 9 червня 2022 року у Центрі стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки повідомили, що кремлівська пропаганда поширила фейк про те, що Україна помилково отримала ядерну зброю як військову допомогу від США, а 12 червня – що російські пропагандисти поширили фейк про мобілізацію жінок в Україні. У жовтні та листопаді 2022 року кремлівська пропаганда під час масованих ракетних обстрілів України вдвічі збільшила кількість фейків в інформаційному просторі України. У середині грудня 2022 року російська пропагандистська машина поширювала фейкову інформацію з такими назвами: “Пункти незламності” вбивають людей”, “Зеленський хоче використати європейців як “живий щит” на об’єктах критичної інфраструктури”, “Передача храмів від церкви Московського патріархату до Православної церкви України “це боротьба за вплив на розум людей”. Вдаючись до таких маніпуляцій, пропагандисти на анонімних телеграм-каналах намагаються змістити акценти із захисту національного суверенітету на корумпованість української влади. Щодо останнього, використовуючи фразу про “боротьбу за вплив на розум людей”, агітпроп опосередковано підтверджує, що церква Московського патріархату впливала на парафіян. Тобто росіяни використовують агресивну риторику для захисту церкви Московського патріархату після обшуків, які проводила вітчизняна спецслужба у листопаді – грудні 2022 року.

Таким чином, серцевиною російської медіа пропаганди є складання та поширення фейків та нісенітниць. При цьому слід вказати, що російські міфи творилися не лише путінським режимом, вони не просто продукт пропагандистів й ідеологів “русского мира” кількох останніх десятиліть. Це надбання кількох століть російської історії, її колоніальна спадщина, фундамент, на якому сьогодні паразитує кремлівський режим. Росіяни широко поширюють наратив про те, що від санкцій та зупинки іноземного бізнесу в Росії страждає не еліта, яка розпочала війну, а простий російський народ, який буцімто війну не розпочинав. Хоча реалії свідчать про зворотне. Протягом десятиліть російське суспільство дозволяло диктатору Путіну проявлятися як агресору і підтримувало його дії. За мовчазною згодою більшості росіян відбулися дві воєнні кампанії в Чечні, війна в Грузії, Сирії, а тепер – в Україні.

Також російська політична влада десятиліттями культивувала і експортувала власний образ непереможного центру біполярного світу. У цьому їй допомагала добре фінансована пропагандистська машина і наявність ядерної зброї. Це поняття закріпилося у світовій свідомості: багато світових лідерів вважали, що в Україні проти Росії немає жодних шансів. Російська Федерація роками озвучувала на ефірах своїх каналів територіальні претензії і наголошувала на тому, що має право захищати російськомовних громадян – не зрозуміло від кого, та будь-де, де вони мешкають. У цей міф “русского народу” повірили і самі росіяни, що належать до дуже різних етнічних груп – буряти, інгуші, чукчі, башкири, чеченці, що мають свої традиції, і саме тому вони постійно намагались нав’язати його іншим народам, зокрема українцям. Пропагандисти РФ роками робили це, базуючи все на ностальгії за СРСР, аж поки не переключились на дещо інший, імперський наратив – “ми маємо історичне право на ваші землі”, на основі якого і почали повномасштабне вторгнення. На офіційних каналах РФ та навіть під час виступів політиків і дипломатів вже цілком всерйоз лунають погрози суверенітету, наприклад, Литви, Фінляндії або Польщі.

Попри такі настрої російського суспільства і влади в Росії, Європа дуже довго обирала варіант не помічати загрози, схилившись до того, що України залишиться “буферною зоною” та “щитом”, за межі якого російська агресія не вийде. Європейцям тяжко повірити, що Росія може напасти на їхні країни, хоча російські пропагандисти вже про це афішують та відкрито ведуть розмови у цьому контексті. Російська пропаганда намагається знецінити підтримку України з боку США. На інформаційному фронті РФ не полишає спроб змусити Україну сісти за стіл переговорів на вигідних для Москви умовах. На тлі успіхів Збройних сил України РФ намагається тимчасово “заморозити” конфлікт. Свої наміри підкріплює пропагандистською риторикою своїх блогерів-маріонеток.

Російська медіа пропаганда використовує тактику інформаційного супроводу масованих ракетних ударів для ще більшого тиску та залякування українців. Вони розповідають, що масовані ракетні обстріли – це “помста” за вибухи в російському тилу, за Херсон, за атаку дронами у Севастопольській бухті тощо. Також росіяни перекладають відповідальність за свої злочини на українську владу, а Офіс Президента перебільшує ефективність ППО та “вигадує” ракетні атаки. Таким чином, російська медійна пропаганда – важлива складова інформаційної політики. Щоб не допустити інформаційного сум’яття, політична влада РФ цілеспрямовано закриває або блокує ліберальні медіа, які наважувалися опиратися медійному порядку денному, а саме це такі медійні ресурси, як: “Эхо Москвы”, “Новая газета”, “Дождь”, “Медуза”, “Голос Америки”, “Крым.Реалии” тощо. Саме через медіа Росія контролює інформаційний простір всередині країни, а також просуває власні наративи, маніпулює фактами й намагається відвертати увагу від подій і своїх злочинів за кордоном.

У березні 2022 року в РФ набув чинності закон про фейки, який передбачає кримінальну відповідальність за поширення недостовірної інформації про дії збройних сил РФ, заклики до запровадження санкцій проти РФ чи публічні дії, що дискредитують російську армію та флот. Законодавчо встановлено заборону використання слова “війна” у медійних ресурсах держави – агресора. У випадку, якщо ЗМІ використовували слово “війна”, Роскомнагляд вимагав видалити подібного роду публікації, при цьому декілька незалежних медіа просто закрили. Вказаний закон фактично став останнім гвіздком у домовину свободи слова у РФ.

Тобто політична влада РФ змушує мовчати не тільки ЗМІ, а й звичайних користувачів мережі Інтернет, незалежно від кількості їхніх підписників. Опинитися за ґратами можливо кожному буквально через репост чи коментар під “забороненим” матеріалом. Медійна диктатура створює чудовий плацдарм для просування будь-яких наративів кремлівської влади. Це спосіб формувати світогляд росіян у найвіддаленіших регіонах РФ, де телевізор – найбільше благо. Контент подають у такому форматі, що Росія ніколи не була винна у жодному конфлікті, а будь-яка її участь – виключно миротворча. Росія культивує ієрархічний спосіб підпорядкування у всіх царинах. Фахівці, які спеціалізуються на вивченні російського медійного середовища зазначають, що контент більшості їхніх телепередач підтримує токсичні людські стосунки, легалізує приниження, агресію та ненависть.

Слушною є позиція О. Мережка, який вказує, що російська пропаганда в умовах тієї агресивної і “гібридної” війни, яку веде Росія проти України та усього цивілізованого світу, є тяжким злочином [7]. На його переконання, російська пропаганда становить злочин проти людяності, оскільки вона є частиною воєнної машини РФ та становить ідеологічне підґрунтя для воєнних злочинів та злочинів проти людяності, які здійснюються російською армією проти України та її народу.

Погоджуючись та враховуючи викладене, можна констатувати, що російська медіа пропаганда та дезінформація перейшла на якісно новий рівень з наявним абсолютно глобально шкідливим впливом. В сучасних реаліях у фокусі уваги російської пропаганди перебувають, зокрема й такі теми, як: ядерний шантаж, шантаж зерном, енергетичний шантаж. Тому російська пропаганда за багато років пустила глибоке коріння по усьому світу, а боротьба з нею – частина успіху в інформаційній війні проти РФ.

Європейські країни вже не перший рік системно відбивають атаки кремлівської пропаганди: від навали ботів до сконструйованих медіа-кампаній. На актуальність цієї проблеми вказує те, що у 2015 році держави ЄС створили Оперативну робочу групу із стратегічних комунікацій (ESTF – EastStratCom Task Force) з метою протистояння прокремлівським дезінформаційним кампаніям з боку РФ. Завданням діяльності новоствореної структури ЄС став збір та узагальнення таких випадків в єдину базу з метою розробки механізмів протистояння російській пропаганді.

Російська медіа пропаганда намагається переконати аудиторію у світі та зокрема в Америці у тому, що громадяни США марно витрачають гроші на підтримку демократії в Україні, а санкції проти РФ не діють. Іноді російська пропаганда отримує й позитивні результати. Так, наприклад, видання “The American Conservative” опублікувало матеріал науковця Дуга Бендоу, чия риторика є співзвучною кремлівській пропаганді. У своїй публікації експерт наголошує, що заклики Президента України Зеленського визнати Росію державою-спонсором тероризму “лише ускладнюють переговори з Кремлем”. Як встановила дослідницька група “Advance Democracy”, Росія знайшла лазівки і намагається обходити заборони у просуванні своїх пропагандистських наративів,

зокрема демонізації українців як “нацистів”. Це стало можливим завдяки кампаніям у соціальних мережах, які проводять російські дипломатичні представництва у різних країнах [11].

Проте розуміючи негативний вплив та масштаби російської пропаганди у США, 14 грудня 2022 року члени Палати представників і Сенату представили законопроекти з пропозицією заблокувати соцмережі, пов’язані з Китаєм, Росією, Кубою, Іраном, Північною Кореєю та Венесуелою. Вони мають на меті закрити доступ до TikTok та інших застосунків, які можуть передавати дані американських користувачів урядам цих країн та цензурувати новини [12]. З 15 грудня 2022 року у США заборонили державним службовцям використовувати TikTok на робочих телефонах [13].

За час повномасштабного збройного наступу РФ на Україну фіксується зростання кількості телеграм-каналів, які поширюють російську пропаганду на цільову українську аудиторію. Серед основних наративів та меседжів російської пропаганди, які поширюють ці канали, є поширення завуальованої деструктивної та неправдивої інформації на шкоду державним та громадським інтересам українського суспільства. Сумнозвісна російська пропаганда має чітку та прораховану систему впливу на підсвідомість людини, про що свідчать мільйони “зомбованих” жителів РФ. Хоча певним чином успіхи російської пропаганди значно знизилися після ведення так званої “спеціальної воєнної операції”. Ворог дезорієнтувався відсутністю підтримки місцевого населення на нових окупованих територіях. Таким чином, можна зазначити, що російська пропаганда досить потужна, але її слабкими місцями є непослідовність, несвоечасність інформаційних дій та відсутність їхньої належної підтримки. Російські медіа не полишають спроб демонізувати Україну та наполегливо розповідають іноземній аудиторії, що Україна – пішак у війні Заходу проти РФ. Росія тривалий час проштовхує наратив про те, що вона воює не лише з Україною, а й з НАТО та усім Заходом.

Також РФ намагається представити Україну як державу, яка становить загрозу для усієї Європи. Так, пропаганда намагається подавати Україну як терористичну державу, яка не повинна підтримуватися Заходом. Суттєвим симптомом цієї акції стали звинувачення з боку Кремля щодо виготовлення в Україні “брудної бомби”, яку українці начебто збираються підірвати на своїй території. При цьому цей наратив є дуже важливим для Кремля. Також російська медіа пропаганда у різний спосіб намагається переконати поляків, що приймати біженців з України “досить дорого” та це викликає купу проблем для економіки Польщі. Кремлівські медіа часто поширювали десятки деструктивних матеріалів про те, як мешканці Європи втомилися від українців та виганяли вимушених переселенців на вулиці. Дезінформаційна діяльність проти українців “майже ідентична” й у зворотному напрямку, тобто РФ намагається переконати Україну, що Польща “дуже небезпечна для іноземців”. Наратив про те, що Україну поділять між різними країнами, російська пропаганда просуває протягом усієї російсько-української війни.

З метою створення ідеологічного підґрунтя мотивації росіян проти України, російська пропаганда поширює брошури з роз’ясненнями для солдатів та офіцерів про те, чому вони воюють в Україні. У першій частині вказаної брошури містяться матеріали, які надають тлумачення для росіян у форматі фейків пропаганди “чому Україна – це зло”. В другій частині просувається наратив – “чому Україна – це реальна загроза для РФ”. Також ця методична робота “роз’яснює”, що НАТО – це ворог, а США будували “антиросію” на кордонах з РФ. Також просуваються чергові фейки про знайдені документи з чіткими планами щодо нападу України на РФ. Ще одна причина,

щоб вважати Україну ворогом – це фейки, ніби спецслужби РФ неодноразово запобігали терористичним діям українців. Порівняння українців з терористами також примітивне, але підкріплене фейками воно нашоує солдат РФ на думку, що війна насправді є вимушеним та конче необхідним заходом. Вказана брошура спрямована на мислення рядових солдат, які не готові заглиблюватися у геополітику та сприймають положення брошури як виправдання своїх військових злочинів проти українського народу.

Останнім часом російська медіа пропаганда дезінформує українців щодо стану енергетики в Україні. 10 жовтня 2022 року РФ завдала масованого ракетного удару по енергосистемі України. Випустили близько ста ракет і численні іранські дрони-камікадзе. Пошкодили десять важливих об'єктів інфраструктури. А за ще два дні менш інтенсивних обстрілів – 22 і 24 жовтня – 28 об'єктів. Наступний масовий удар 23 листопада 2022 року призвів до масових аварійних відключень електрики по всіх регіонах, а також до першої в історії України зупинки всіх чотирьох атомних електростанцій. Загинули семеро людей, понад пів сотні були поранені. При цьому ситуація в Україні унікальна: жодна країна в світі не мала подібного досвіду, і ніхто не може перебачити, наскільки міцною виявиться система захисту таких об'єктів. Але зараз вона тримається і відновлюється завдяки цілодобовим зусиллям енергетиків. В той же час РФ намагається не тільки знищити її, а й підбурити людей, які втомилися і страждають без світла, а часто також без води і опалення, до протестів. Також російська пропаганда вигадала новий термін – “удар возмездия”. Кожен обстріл пропаганда прив'язує до якихось подій, і начебто у відповідь на них випускає ракети і дрони. У жовтні це був підрив Кримського мосту – і начебто у відповідь російські ракети полетіли руйнувати теплоелектростанції й високовольтні лінії електропередач. Останні ракетні обстріли прив'язали до вибухів на військових аеродромах глибоко в тилу Росії – під Саратовом та Рязанню. Але російські експерти переконливо довели, що ніякі масовані ракетні атаки не готуються за день чи два: військовим потрібно щонайменше тиждень, аби спланувати запуск десятків ракет. І тому всі розмови про “відплату” – вигадка російської пропаганди, яка, на відміну від російської армії, може запускати свої фейки кожен день і сотнями. Разом із ракетами Росія запустила шквал дезінформаційних повідомлень. Спершу із “старих запасів” витягли фейки, що нібито на ніч потрібно вимкнути всі електроприлади – “стрибатиме” напруга. Цей фейк виник під час підключення української енергомережі до європейської системи живлення. І насправді у такий спосіб росіяни намагались дисбалансувати енергосистему за допомогою користувачів. Далі у соціальних мережах та проросійських телеграм-каналах поширювали фейки про аварійні відімкнення світла після обстрілів у певних регіонах; подекуди пропагандисти навіть плутали області. Також українців лякали масовим вимкненням світла, води й Інтернету. Згодом пропагандисти змінили тактику залякування й спробували використати “нелюбов” українців до влади. Ще одним інструментом для поширення неправдивої інформації та панічних настроїв стали фейкові телеграм-канали, сайти й додатки. У мережі писали, ніби “Укренерго” створило додаток із графіком вимкнення електроенергії для споживачів у містах та селах. “Укренерго” – це оператор системи передавання, який не працює зі кінцевими споживачами. Також у мережі виявили фейковий телеграм-канал “ДТЕК”; згодом їх з'явилося ще декілька. На початку листопада російські пропагандисти знову почали використовувати тактику залякування й намагались ще більше дискредитувати українську владу. Для цього вони писали, ніби тимчасові вимкнення електроенергії взагалі не потрібні. Одразу ж після обстрілу 15 листопада 2022 року почали відверто насміхатись з української системи протиповітряної оборони й поширювали меседжі, що

вивести з ладу всю енергосистему України можуть 15 ракет. Насправді росіяни випустили більше 90 ракет та дронів-камікадзе під час атаки, більшість з яких не долетіла до цілі. Ще більше налаштувати українців проти влади мали повідомлення, що українська влада не піклується про людей. Їх не попереджають про необхідність виїхати з великих міст. Також нібито через рішення Офісу Президента пришвидшити подачу світла після обстрілів стало лише гірше. На додачу, ще й нібито в Україні запровадили новий податок на ввезення генераторів. Тактика Кремля не спрацювала, тож залякування посилюються. Пропагандисти почали малювати картину “апокаліпсису” в українських містах, де грабують супермаркети, мародерять і вбивають. Неодноразово поширювалися посилання на сайти, де начебто видно, що Україна надає електроенергію іншим країнам. Насправді на цих сайтах видно некомерційний (тобто цю енергію не продають і купують) обмін електроенергією з іншими країнами задля балансу. Україна поєднана на кордонах із декількома іншими енергосистемами, і для нормальної роботи цих систем потрібно, аби в якийсь час Україна “закачувала” в систему сусідніх країн невеликі об’єми електроенергії. У відповідь такі самі об’єми ці країни надають Україні. Але більше за все російська пропаганда просуває тезу, що Україна продовжує продавати енергію Молдові, яка зараз “живе за рахунок українців, що сидять без світла”.

Російська медіа пропаганда використовує блекауті для розпалювання протестних настроїв. Для цього використали не тільки погану обізнаність українців щодо роботи системи, а й невдоволення людей роботою влади та закиди на кшталт “у сусідніх будинках постійно є світло, а у нас вимикають”. Мовляв, для чиновників є якісь “більш та менш важливі” будинки, вулиці, райони міста тощо; чиновники лише наживаються на проблемах людей і нічого не роблять. Також пропагандисти почали використовувати стару тактику розділення українців за регіонами, де вони живуть. Для цього у соціальних мережах і телеграм-каналах поширювали повідомлення, мовляв в Одесі нема світла, бо всю електроенергію “віддали Львову”. Для підтвердження цих тез використовували фото освітлених вулиць Львова й новини про відновлення роботи кінотеатрів. Також у повідомленнях наголошували на тому, що ударів про енергетичних об’єктах в Одеській області не було, тож електроенергію вимикати не повинні. Тут у нагоді стало нерозуміння багатьма людьми принципів побудови електромереж та сутності єдиної енергетичної системи. Тим часом російські телеграм-канали з загальноукраїнською аудиторією поширюють меседжі про недолугість дій центральної влади, зокрема президента і прем’єр-міністра. Мовляв, саме вони “проспали” ситуацію, а тепер не можуть вдіяти нічого і намагаються “придушувати” незадоволення людей, а винними в проблемах з електрикою намагаються зробити ДТЕК. Тож у такій ситуації людям залишається лише “взяти все в свої руки”.

Таким чином, окрім виправдання агресивних військових дій проти українського народу перед світовою спільнотою, РФ системно та на перманентній основі використовує медіа пропаганду з метою дестабілізації суспільно-політичної обстановки в Україні та посилення антиукраїнської риторики. Викладене зумовлює активізацію діяльності складових сектора безпеки та оборони України щодо вжиття чисельних попереджувальних та контррозвідувальних заходів за вказаним напрямком. За таких умов не можна недооцінювати роль та місце Служби безпеки України у питаннях забезпечення інформаційної безпеки в Україні, і зокрема у сфері протидії російській деструктивній пропаганді.

У положеннях Стратегії інформаційної безпеки 2021 року [1] значна роль відводиться діяльності вітчизняної спецслужби, яка у межах своєї компетенції та відповідно до функціональності реалізує такі завдання, як: на системній основі

проводить моніторинг завдяки спеціальним методам і способам вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та Інтернету з метою виявлення реальних та потенційних загроз державній безпеці в інформаційній сфері; організовує та забезпечує протидію проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, особливо з боку РФ, спрямованих на підрив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації. Основною загрозою безпеці України в цьому документі визначена саме Росія і її інформаційна експансійна політика.

16 лютого 2022 року Указом Президента України була затверджена Стратегія забезпечення державної безпеки України [2]. Цей важливий документ покликаний окреслити та врегулювати тематику реальних та потенційних загроз державній безпеці України, визначити пріоритетні засади державної політики у зазначеній сфері. У цьому документі акцентується, що саме деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України провокує конфлікти та підриває суспільну єдність в Україні, а відсутність цілісної інформаційної політики держави, недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури ускладнюють нейтралізацію цієї загрози та тлі активної інформаційної експансії РФ. Законодавчо закріплено, що завдання у сфері забезпечення державної безпеки є прерогативою саме Служби безпеки України.

Служба безпеки України активно протистоїть поширенню російській пропаганді в умовах війни. Протягом 2022 року заблоковано майже 500 Youtube каналів з аудиторією більше 15 млн підписників і декілька тисяч акаунтів в інших соцмережах, знешкоджено понад 35 ботоферм [14]. Передано на блокування 1529 Telegram-каналів і ботів, 426 акаунтів в Instagram, 93 – в Facebook, 1050 – в TikTok [15]. Безглузді фейки про “біолабораторії” та радіокерованих гусей, бойових комах, ненависть до українців і рафінована брехня для своїх громадян тощо. Саме за такою формулою діє російська пропаганда, генеруючи нескінченний потік омани та брехні. Окрім того, Служба безпеки фізично виявляє та затримує російських пропагандистів.

Так, у листопаді 2022 року Служба безпеки України заявила про викриття чотирьох ворожих Інтернет-агітаторів у Чернігівській і Дніпропетровській областях. Серед затриманих – іноземний блогер, який працював на заборонений російський телеканал RT і поширював кремлівську пропаганду жителям Євросоюзу. Затриманий Інтернет-агітатор брав активну участь у створенні фейкових новин, які транслювалися в ефірі ток-шоу російського пропагандиста Володимира Соловйова. У своїх дописах і відеосюжетах він підтримував збройну агресію РФ і виправдовував військові злочини окупантів проти цивільного населення та критичної інфраструктури українських міст. Також зловмисник розповсюджував дезінформацію з фронту і закликав країни ЄС обмежити допомогу нашій державі. За даними вітчизняної спецслужби, викритим Інтернет-агітатором виявився мешканець Чернігівської області, який розповсюджував у соцмережах деструктивні матеріали, спрямовані на дискредитацію України. Затриманий публікував “вкиди” про нібито загострення політично-суспільної ситуації в західних областях на тлі повномасштабної війни з РФ. Куратором підозрюваного був безпосередньо російський топ-пропагандист Володимир Соловйов. Остатньому агітатор допомагав формувати деструктивний контент для подальшого оприлюднення в провокаційних сюжетах і ток-шоу на телеканалі Росія-1. За це колаборант сподівався отримати громадянство РФ і оселитися в одному з населених пунктів Підмосков'я [16].

За результатами проведених контррозвідувальних заходів Служба безпеки України отримала доступ до пропагандистських методичних рекомендацій російських спецслужб про “правильне висвітлення спецоперації” в Україні. Співробітники 5-го

відділу ФСБ РФ визнають у своїх документах, що населення Росії досі не розуміє, чому війна була єдиним можливим способом “вирішення цілей РФ”. Також у матеріалах підтверджено, що на українських територіях агресори планують “в умовах заборони російського телерадіомовлення запустити проекти нових медіа і реальні сітки агітаторів”, демонструвати інтерв'ю на підтримку російських військових дій із видатними російськими діячами, особливо з молодими зірками [17].

На цьому фоні важливою складовою діяльності Служби безпеки в інформаційній сфері залишається проведення контрпропагандистських профілактичних заходів серед населення України. Таким чином, важливим завданням вітчизняної спецслужби залишається системна протидія фейкам і медіа пропаганді, які поширюють прокремлівські джерела або поплічники “руського міра”, у тому числі й проросійські колаборанти, блокування телеграм – каналів проросійського пропагандистського змісту.

Важливим інструментарієм є законотворча робота українського парламенту з метою розробки правового підґрунтя у боротьбі з російською медіа пропагандою. Позитивним здобутком у сфері вітчизняної законотворчої діяльності стало доповнення статті 115-1 Закону України “Про електронні комунікації” [18] у грудні 2022 року диспозицією щодо зобов'язання усіх провайдерів упродовж трьох днів з дня отримання рішення Нацради з питань телебачення та радіомовлення України про тимчасову заборону поширення онлайн медіа, запровадження обмеження доступу до визначених веб-сайтів. Тобто передбачається, що провайдери мають заблокувати доступ до сайту, діяльність якого обмежила Нацрада, протягом трьох днів з дня інформування їх профільним регулятором про обмеження, які застосовані щодо певного сайту. Таким чином, Нацрада з питань телебачення та радіомовлення без рішення суду може тимчасово забороняти поширення онлайн-медіа. При цьому провайдери не несуть відповідальності за наслідки обмеження доступу до веб-сайту. Також Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про медіа” від 13.12 22 р. № 2849-IX, норми якого серед іншого, передбачають відмову чи скасування реєстрації, анулювання за рішенням Нацради або суду ліцензії медіа, які пов'язані з громадянами чи юридичними особами РФ [19]. Цей Закон набуває чинності з 31 березня 2023 року.

Наприкінці лютого 2023 року у РНБО з делегацією Європарламенту обговорено співпрацю у сфері протидії ворожій пропаганді та дезінформації. За словами секретаря РНБО України О. Данілова, російська дезінформація є викликом для всієї Європи, оскільки РФ вкладає у це значні ресурси, а “питання регулювання є непростим і чутливим” через складність розмежування свободи слова і пропаганди [20].

Висновки.

В Україні навіть в умовах військового стану триває системна реформа медійного законодавства, приведення його у відповідність до сучасного стану розвитку медійного ринку та медійного законодавства ЄС. Адже в умовах інформаційної війни РФ проти України актуальним є запровадження планових засад під час проведення реформ у медіа сфері, навіть під час правового режиму військового стану, особливо враховуючи той факт, що російська медіа пропаганда дуже добре продумана і цілеспрямована. Останнім часом російська армія та медіа пропаганда цілеспрямовано намагаються знищити енергетичну систему України. На жаль, в Україні все ще є досить багато прихильників російської медіа пропаганди, особливо серед колаборантів. Тому потрібно запровадити сучасні методи системної боротьби, насамперед здійснювати інформаційно-профілактичну роботу з метою поширення наративів про небезпеку для демократичного світу, яку на сьогодні становить агресивна експансивна інформаційна політика і медіа пропаганда РФ. Актуальним в сучасних реаліях залишається питання запобігання та

припинення злочинної протиправної діяльності проросійських пропагандистів, роль яких у розпалюванні війни РФ проти України не можна недооцінювати. Тому потребує розробки механізм притягнення їх до відповідальності, формування доказової бази, яку збирає українська і світова спільнота, документування злочинів медійних поплічників Кремля та особливо – проросійських колаборантів. Одним із найважливіших завдань для держави і суспільства зараз є належне документування усіх злочинів, дій, висловлювань, щоб надалі ця інформація могла бути використана в суді. У найближчій перспективі прогнозується збільшення кількості проведення РФ подальших спеціальних інформаційних операцій проти України з використанням механізмів медіа пропаганди з метою створення передумов для соціальної напруги, формування загальної недовіри до чинної влади, шляхом поширення фейкової або викривленої деструктивної інформації щодо діяльності центральних органів влади, військового командування, правоохоронних органів, а також стимулювання населення для участі у акціях непокори, постійного невдоволення, насамперед, використовуючи соціально-економічну та суспільно-політичну проблематику, особливо екстрені відключення світла за наслідками ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури України. Кінцевою метою вказаної діяльності є створення негативного іміджу України на світовій арені, формування суспільно-політичної платформи проросійського напрямку та приведення до влади на окупованих територіях проросійськи-орієнтованих політиків, які виправдовують військові злочини РФ.

Під егідою РНБО України важливими та стратегічними завданнями, які має досконало виконувати Служба безпеки України в умовах правового режиму військового стану, є: реалізація контррозвідувальних заходів, спрямованих на виявлення та блокування проросійських телеграм каналів та ЗМІ, контррозвідувальний пошук російських пропагандистів та колаборантів, які поширюють проросійські наративи, ідеологію “руського мира”; попередження та припинення використання іноземними організаціями та їх функціонерами проросійських інформаційних ресурсів на шкоду безпеці України; вжиття на системній основі додаткових заходів, спрямованих на блокування поширення в ЗМІ та Інтернет-просторі деструктивних матеріалів проросійської медіа пропаганди та дезінформації.

Використана література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 р. “Про Стратегію інформаційної безпеки”: Указ Президента України від 28.12.21 р. № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>
2. Стратегія державної безпеки: Указ Президента України від 16.02.22 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n5>
3. Гурковський В.І. Сучасні медіа та протидія російській пропаганді: державно-управлінський аспект. *Публічне урядування*. 2015. № 1. С. 70-84.
4. Кост І. Російська пропаганда в Україні як інформаційна складова конфлікту. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3332/3010
5. Коруц У.З. Протидія негативним проявам пропаганди в Європейському Союзі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 42. Т. 2. С. 134-137.
6. Марущак А.І. Передумови для формування правових механізмів протидії дезінформації в соціальних медіа у контексті національної безпеки: постановка проблеми. *Інформація і право*. № 1(40)2022. С. 82-88.
7. Мережко О.О. Російська пропаганда як міжнародний злочин. *Голос Україн*. – (14 травня 2022 року).

8. Новицький В.Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. № 1(40)/2022. С. 111-118.

9. Панченко О.А. Інституційне забезпечення процесів протидії російській інформаційній експансії та пропаганді в сучасному світі. *Інформація і право*. № 3(38)/2021. С. 28-34.

10. Ткачук Т.Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: правовий вимір: монографія. Київ: ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”, 2018. 411 с.

11. Російська пропаганда намагається знецінити підтримку України з боку США – Центр протидії дезінформації. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/30054/2022-08-14-rosiyska-propaganda-namagaietsya-znetsinyty-pidtrymku-ukrainy-z-boku-ssha-tsentr-protydii-dez-informatsii>

12. Rubio, Gallagher Introduce Bipartisan Legislation to Ban TikTok. URL: <https://www.rubio.senate.gov/public/index.cfm/press-releases?id=D1C2E147-3A23-4F49-AC27-268572AABDCD>

13. Сенат США проголосував за заборону держслужбовцям користуватися TikTok. URL: <https://susplne.media/339194-senat-ssa-progolosuvav-za-zaboronu-derzsluzbovcam-koristuvatisa-tik-tok>

14. СБУ знешкодила 35 ботоферм та ініціює посилення відповідальності за їх створення. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zneshkodyla-35-botoferm-ta-initsiiuie-posylennia-vidpovidalnosti-za-yikh-stvorennia>

15. Кіберфахівці СБУ активно протидіють російській пропаганді: заблоковано майже 500 Youtube каналів і декілька тисяч акаунтів в інших соцмережах. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/kiberfakhivtsi-sbu-aktyvno-protydiut-rosiiskii-propahandi-zablokovano-maizhe-500-youtube-kanaliv-i-dekilka-tysiach-akauntiv-v-inshykh-sotsmerezakh-video>

16. СБУ затримала пропагандиста RT, який поширював в Україні та ЄС фейки про війну. URL: <https://detector.media/infospace/article/204776/2022-11-10-sbu-zatrymala-propagandysta-rt-yak-yu-poshyryuvav-v-ukraini-ta-ies-feyku-pro-viynu>

17. СБУ оприлюднила методички російської пропаганди. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/sbu-oprylyudnyla-metodychky-rosijskoyi-propagandy>

18. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.22 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

19. Про медіа: проект закону України від 02.07.20 р. № 2693д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353

20. У РНБО з делегацією Європарламенту обговорили співпрацю у сфері протидії ворожій пропаганді та дезінформації. URL: rmyinform.com.ua/2023/02/22/u-rnbo-z-delegacziyeyu-yevroparlamentu-obgovoryly-spivpraczyu-u-sferi-protydyi-vorozhij-propagandi-ta-dezinformacziyi

~~~~~ * * * ~~~~~